PAVEL HAJNÝ

TOMÁŠ Baťa ZBLÍZKA

Pavel Hajný

TOMÁŠ BAŤA ZBLÍZKA

Pavel Hajný

TOMÁŠ BAŤA ZBLÍZKA

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2016
Obálka: © Jiří Miňovský - ARBE 2016
Copyright © Pavel Hajný 2016

ISBN 978-80-7642-823-2 (pdf)

Pavel Hajný

TOMÁŠ BAŤA ZBLÍZKA

Mé drahé první ženě

SLOVO ÚVODEM

Psát o Tomáši Baťovi je velké dobrodružství. Nejenom proto, že jde o osobnost rozměru, jehož alespoň nepatrnou část by si ke svému *image* přivlastnil rád kdejaký Čech (a to i z těch to jméno spíš devalvujících).

Dobrodružstvím je to i proto, že je to provázeno věčným objevováním a korigováním, odkládáním vžitých ale nepřesných pravd nebo i zdánlivě pravdivých pomluv.

Není však dobré každou úplně pominout jen proto, že se v nich – proti tradované představě – odehrálo něco maličko jinak. I ta nejpodivnější varianta mívává aspoň jiskřičku jiné a jinde nedohledatelné pravdy.

Zvolili jsme proto možnost nejuniverzálnější a – dá-li nám laskavý čtenář za pravdu – snad i nejčtivější. Nezříci se ničeho zajímavého, vždy však upozornit i na to, že právě zde se možná dopouštíme chyby, uvádějíce historku, o níž možná už zítra někdo zapochybuje. Třebaže úplně vyloučit ji nedokáže.

A prohřešit se někdy dokážeme ještě o něco více, když strženi silou příběhu vstoupíme přímo do děje, skoro jako bychom mohli být jeho současníky.

Ptáte se, proč hovořím v plurálu? Kdo je to tajemné *alter ego*? – Já je vidím v PhDr. Zdeňkovi Pokludovi, bez jehož odborné pomoci bych si prostě netroufl dohledat a hlavně porovnat tolik někdy si vzájemně odporujících historek a dat.

Pravdou je, že občas jsem ho i neposlechl. O to je knížka o Tomáši Baťovi pro historika na pohled méně důvěryhodná, ale pro čtenáře zajímavější.

A proč Tomáš Baťa zblízka? – Je toho třeba. Vždyť již jen nespočet let a zkazek, pomluv i pravd provázejících slavnou trojici Baťů způsobil, že národ už mezi nimi někdy ani nerozlišuje.

Připomeňme jen, že když přeplněné zlínské náměstí vřelo v roce 1989 nadšením z *comebacku* nejmladšího z nich – Tomáše

Bati juniora – byli mnozí z nich po letech záměrného mlžení režimem přesvědčení, že vítají právě Tomáše Baťu zakladatele, jeho otce.

Tak se jim totiž – ba i těm, kdo jej ještě pamatovali – i přes ten letopočet jeho syn jevil. Protože otcova, tak dlouho popíraná ale náhle osvobozená legenda měla tu sílu dokázat znovu strhnout a přesvědčit.

Snad se to podaří i této knize.

Pavel Hajný

ČÁST PRVNÍ – LETMÝ START

Dělejme třeba tu sebenepatrnější věc,
ale dělejme ji nejlíp na světě.
Tomáš Baťa

Když se v rodině zlínského ševce Antonína Bati narodil třetího dubna roku 1876 další syn, měli s ním ke křtu blízko – Baťovi bydleli v Dlouhé ulici, na jejím horním konci, a do kostela svatých Filipa a Jakuba to měli přes ulici. Zda jméno Tomáš vybrali z něčí rady, nebo vlastní úvahy, nevíme. V každém případě se později stalo ve spojení se jménem Baťa pojmem, jenž pohnul světem, a pro Zlín, ba celou zem, takřka symbolem.

Tomáš vyrůstal se starším bratrem Antonínem a sestrou Annou. Ta nesla jméno po matce – Anně Bartošové, rozené Minaříkové, již si vzal otec už jako vdovu po ševci Bartošovi, oběti vraždy. Matka tak přivedla do rodiny i své předchozí děti Josefa a Josefku. Josefce bylo, když se nevlastní bratříček Tomáš narodil, dvanáct.

Tomáš byl jako nejmladší jistě maličko rozmazlován, brzy však vstoupil i on do nepsané klauzury ševcovství, jakkoliv zpočátku zdánlivě jen hrou. Upoután zručností otce i tovaryšů, začal je sám v nesmělé snaze napodobovat a zanedlouho přivedl ze zbytků na svět i vlastní pokus o malou botičku, sotva tak na palec, nejspíš jen pro panenku. A nejen jednu. Říkalo se, že za ně také občas utržil od příbuzných či známých pro povzbuzení svůj první, ještě dětský honorář.

V té době byl Zlín menším venkovským městem, už tehdy však pověstným ševcovským řemeslem, (obuvnických rodin tu napočetli až osmdesát sedm). Malá otcova dílna to neměla jednoduché. Baťovi objížděli se svým prodejním stánkem jarmarky v okolí a u toho nechyběl ani malý Tomáš. Tradovalo se, že i jeho papučky měly úspěch a nebylo divu – uměl je také prý už docela úspěšně nabídnout a prodat.

Pomáhal ale i při stavbě a pohlídání stánku či rozmisťování

zboží, zouvání a obouvání zákazníků, ba donášel jim i zakoupené boty. Už tato – ještě možná napůl i hra, ale přece jen práce, jíž se rodině stal prospěšným, naučila jej později pamatovat na zásadu její smysluplnosti, a to i v příštích nezměrně dospělejších a náročnějších projektech.

Už tehdy přišla na svět jeho spořivost. Za občasný dětský výdělek kupoval po krejcaru známky poštovní spořitelny, jež lepil postupně vedle sebe, a vždy, když jich bylo deset, zaznamenal mu poštmistr vklad do spořitelní knížky.

Svět tehdy nebyl idylický. Většina cest se konala pěšky nebo s koňským povozem, zboží i materiál se nosily v nůších, svítilo se petrolejkami, telefon dosud nebyl a požáry byly co chvíli pohromou hned několika sousedních stavení najednou. Vídeň byla sice – však na to v Tomášově životě vícekrát dojde – blíže než Praha, ale pro rakousko-uherské mocnářství nebyl Zlín rozhodně místem, jež by bylo z jakéhokoliv důvodu zaznamenatelnější nežli jiná, i menší. Až Tomáš to měl změnit. Když mu koncem října 1884 zemřela matka, byla to pro osmiletého chlapce rána, s níž se svízelně vyrovnával. Byla dosud mladá, otec si ji bral – ač jako vdovu – sotva šestadvacetiletou, a Tomáš na ní – v jinak nepříliš příjemném a zvuky, pachy i lidmi naplněném prostředí dílny tvořící přímou součást domácnosti – jako dítě jistě lpěl. Říkalo se, že hodně ze své pověstné energie měl Tomáš právě po ní.

Její osud byl poznamenán smrtí prvního muže Františka Bartoše – také ševce, u nějž byl Tomášův otec tovaryšem. Jednoho dne odešel s nůší plnou bot v zimě přes les na jarmark do vzdálenější obce a už se nevrátil. Našli ho po několika měsících až na jaře. Že Anna zvládla jeho zmizení, překonala tu tragickou smrt a následující trampoty, a dokázala i přes to všechno udržet v chodu i jeho živnost, mluvilo samo za sebe.

Ostatně – byl to úděl, jenž přešel i na novou rodinu, když si tehdy ještě pětadvacetiletý tovaryš Antonín vdovu i s živností vzal.

Její náhlá nemoc a smrt teď změnila vše a nejen pro Tomáše. Ani

otec Antonín se s její smrtí a se všemi důsledky nedokázal vyrovnat. Anna chyběla všem, i živnosti, které se bez její soudnosti a schopnosti napomáhat při rozhodování, přestávalo dařit, až si otec Antonín začal občas i zoufat. Malý Tomáš, ač to musel zažít, se o tom ani později nikdy nezmínil, ale z vyprávění jiných víme, že prý se otec s celou rodinou a zbytkem majetku zastavil jednoho dne s vozem na mostě v Napajedlích a nad rozvodněnou Moravou zauvažoval nad tím, zda vůbec pokračovat, zda neskončit svůj život právě zde.

Tam, na druhé straně řeky ale našel svou budoucnost – nový sňatek a druhé manželství. Jak se tehdy často stávalo, vdovec našel vdovu a svatba dvaačtyřicetiletého Antonína s devětadvacetiletou Ludmilou Hruščákovou se odbývala v listopadu 1886 v Osvětimanech, za Uherským Hradištěm, až skoro u Kyjova. Do nové rodiny tak přivedl ženich tři děti, nevěsta maličkého synka.

Po svatbě zůstala ještě rodina půl roku ve Zlíně a pak se stěhovala. Opustila tak domek, kde se narodili Anna s Antonínem i Tomáš. (Dodejme, že i ten vzal po čase za své a dnes na tom místě stojí impozantní budova zlínského divadla.)

Uherské Hradiště, kam se v květnu 1887 Baťovi s už jedenáctiletým Tomášem stěhovali, bylo již okresní město a možností – ale také konkurence – tam bylo hodně. Antonín zde objevil víc šancí a rodina tu zakotvila, tím spíše, že v září tu křtili prvního synka – Leopolda.

Ludmila Hruščáková byla rázovitá a veselá, dokázala překonat prvotní rozpaky a získat si v dětech i jejich lásku. Brzy pak vnesla do rodiny i nový potřebný impuls, jenž ještě oživil i otcovu vrozenou podnikavost. Po čase nabral znovu tovaryše i učně, a i když živnost nesměřovala vždy jenom vzhůru a měla vedle úspěchů stále i občasné propady, rodině se dařilo.

Mimochodem, bylo toho i třeba. S novou ženou a matkou měl otec Antonín dalších osm dětí, a i když jen pět nakonec přežilo, bývalo v rodině dost hladových krků.

Leopold, Bohuslav, Jan, Jindřich a Marie – to byla jména sourozenců, z nichž mnozí se však narodí až dávno po tom, co ti tři starší – Tomáš s Annou a Antonínem odejdou z domova. Přesto zůstane pevné pouto této početné a propletené rodinné pospolitosti pro Tomáše už navždy závazné a milé.

Poté, co ještě ve Zlíně navštěvoval obecnou školu, představovalo pro Tomáše přestěhování do Hradiště nemalou komplikaci. Zatímco ve Zlíně se učilo česky, hradišťská škola byla jen německá. Tomáš zpočátku moc ani nerozuměl a také s docházkou to bylo všelijaké, neboť tatínek začal obchodovat i s ovocem a Tomáše potřeboval dosti často k hlídání sadu.

Němčině se jistě přiučil, ale ve třídě si moc nezvykl. Jedním z výsledků nakonec bylo, že ve čtrnácti školy zanechal a vstoupil do učení. Jak jinak – u svého otce.

Nebylo to právě nejlepší rozhodnutí. Z hlediska jeho příštího osudu jistě žádoucí, v té chvíli však pro mladého chlapce začínajícího snít o samostatnosti ale neuspokojivé. Otcovi tovaryši i ostatní učňové jakoby ani nezaznamenali, že by se jim měl přiblížit a pohlavkovali ho i jako čtrnáctiletého právě tak, jako předtím co osmi či devítiletého kloučka. Trápilo ho to o to více, že právě v té době chtěl se jim nejenom vyrovnat, ale dokázat i víc.

Tehdy se v nedalekém Prostějově používaly u tamější firmy Färber modernější postupy, jejich obuvnická výroba už měla nějaké stroje a Tomáš, když předtím přesvědčil otce, jel se tam podívat. Pobyl u Färbera takřka měsíc a obdivoval ty stroje natolik, až vzbudil podezření, zda tam není jako špeh. Nakonec, musel Prostějov – ač nerad – opustit.

O to více se pak pokoušel přesvědčit otce, aby to se stroji zkusili v Hradišti i oni. Jejich kvality od rána do večera tak vychvaloval, že si vysloužil naříkání z fanfarónství a u svého učňovského publika se dočkal zase jen posměchu.

Proto se po nějaké době vzbouřil a rozhodl se k troufalému kroku: požádal otce o vyplacení peněz, jež mu příslušely po matce, aby se mohl osamostatnit. To dědictví nevypadalo (měřeno dnešními poměry) zase tak velké, bylo to dvě stě zlatých, ale otec stejně odmítl.V tak nízkém věku nebylo ostatně vyplatit synka ani jeho povinností.

Zneuznaný Tomáš zareagoval splašeně – a pustil se do dobrodružství. Starší sestra Anna, s níž se měl hodně rád a chyběla mu, byla už nějaký čas v Rakousku, kde pracovala jako tolik Moravanek v jedné z vídeňských domácností. A Tomáš se jednoho dne sebral a do Vídně za ní utekl.

„Tomášu!!“ objala se Anna s Tomášem, až upustil proutěný kufr a schodištěm měšťanského domu se rozlehla mnohanásobná ozvěna jeho zapraštění. „Máš rozum? Měl jsi napsat!“

Annu, vymóděnou jako pravou vídeňskou služku ve dveřích nóbl bytu Tomáš skoro nepoznal.

„Odepsala bys, abych nejezdil,“ řekl.

„Anna? – Mit wem sprechen Sie dort?“ ozvalo se – a to už se objevila ve dveřích i milostpaní.

„To je můj bratr… Tomáš,“ špitla Anna.

Vypadala-li Anna nezvykle, na její milostpaní bylo zvláštní všechno, od čepečku až po pantofle s kožešinkou. Tomáš skončil užaslým pohledem právě u nich.

„Pojďte dál,“ ocenila to milostpaní. „Anna, udělala mu kafe.“

To pozvání sice platilo jenom do kuchyně, kafe tam ovšem nevonělo o nic hůře. Tady si ho prohlédla na světle naopak milostpaní. „No, jestli jde jen o pár dní, může tu přespat, Anna,“ vzala ho definitivně na milost.

„Jéžiš, to byste byla hodná, milostpaní…“ kopla Anna Tomáše, ale ten se neměl k poděkování. „My tu máme ještě známé v Döblingu, tak on se pak…“

„Ustlala mu dole, v tom kumbálu po Tonym. A vzala si na zítra volno a ukázala mu trochu Wien!!“ usmála se Frau Rezek, která si dobře všimla, že chlapec je zaujat naopak odvedle nakukující dcerou.

Ale jen Anna vidí proč: především jejími lakovanými střevíčky.

Když pak dostlala pryčnu v kumbále, uviděla, že vybalil hned několik párů bot. „Ty jsi dělal sám? – Pěkné! Jenže komu myslíš, že je tu prodáš?“

„Copak tu nejsou jarmarky?“

„Ale tam musíš mít povolení!“

Zaskočená vidí, že Tomáš si přivezl i nástroje, dratve, kůži, šídla… „Proboha, ví o tom vůbec tatínek?“

Tomáš se svedl jenom usmát.

„Že se vůbec ptám. Dobrou noc. Zítra zajdeme k Dunaji… ukážu ti Operu...“

Zakroutil hlavou. „Nejdřív to chci zkusit v nějakých obchodech.“

Anně to bylo jasné. Vzdychla. „Jsi jak on.“ A odevzdaně se vydala ke dveřím.

Tomáš ji, s určitou prodlevou, zastihl s otázkou: „Anno?“

Otočila se.

„Nepiš mu. – Napíšu mu sám.“

„Ale já to pak pošlu,“ vyhradila si Anna, znajíc své Pappenheimské.

S tím musel Tomáš sice nerad, ale souhlasit.

–

Až když pak nazítří vešel v nepříliš hlučné ulici s kufrem do dalšího obchodu, aby jej takřka vzápětí , vyprovázen majitelem, zase opustil, pochopil, že Anna měla pravdu, že tady berou podobné dodavatele zkrátka.

Anna ho objevila až zase jinde, blíž nakažlivé atmosféře Prateru i s jeho orchestriony, houkačkami, výbuchy smíchu a vyvolávači, ale i stánky snažícími se zachytit pozornost návštěvníků.

Už zdálky viděla, že jeden, jehož majitel dnes asi nedorazil, okupoval i Tomáš. Vyklopil na něj obsah kufru a jak Anna shledala, lidé si boty, zaujati možná i cenou, dokonce prohlíželi.

Jak očekávala, spatřila ale v dohledu i dva strážníky. Rychle dorazila k bratrovi, sebrala nejbližšímu zájemci z rukou botu, shrnula vše do kufru a zaklapla jej dřív, než si jich mohli všimnout.

Tomáš ji dohnal až zase u vchodu do parku. „Ani! Co mi to děláš?“

„To není všechno,“ řekla Anna. „Připrav se na horší.“

„Přišlas o místo?“ řekl Tomáš zděšeně.

„Ne. Přijede tata.“

Pravidelný zvuk úderů kol vlaku otřásal proutěným kufrem nad Tomášovou hlavou otočenou ven, na zase už pokojně běžící

moravskou krajinu za oknem . To otcův nesouhlasný pohled směřoval jinam: k titěrným, úžasně nepraktickým botkám jedné z rakouských cestujících.

Tomáš byl pokořen. Po dalších marných pokusech a hlavně po zjištění, že k vlastní výrobě musel by mít ve Vídni kartu, k níž by navíc potřeboval z Hradiště živnostenský list, se vracel více než zničen.

Konečně zvedl otec hlavu a přerušil pochmurné mlčení: „Přemýšlel's o tom, k čemu ti to bylo?"

Tomáš se zatvářil skoro vzpurně. „Bylo. Teď aspoň vím, že s tím, co děláme, nevystačíme."

„Co se nosí ve Vídni," řekl otec, vraceje se pohledem, „nemusí pasovat k nám."

„Ale může."

„Takové škřačky," řekl tata s pohledem na botky tak sugestivně, až se dívka, přestože nerozuměla, zarděla. „Nevydrží půl roku."

„Ale potom si koupí nové."

To byl ovšem argument, jenž otce vskutku zarazil.

„A hlavně – tam neušijí botu, dokud nevědí, že jim ji nevezmou do prodeje v obchodě."

„To u nás nejde. Kolik je tam obchodů! A u nás?"

Řekl to příkře, ve skutečnosti však byl na synovu schopnost úsudku hrdý.

„Přibudou. Už nejde spoléhat jenom na jarmarky."

Otec, jako by už neměl další argument, vytáhl v rozpacích balíček v ještě Annou vyšívaném ubrousku. Vyndal krajíc, otevřel nůž a zakrojil do špeku. Pobídl syna. „Jez!"

„Nemám hlad," řekl, ale i jeho zarputilost byla jen maskou. Otce měl rád. Bylo mu líto, že mu bere iluze.

„Přece to nepovezem domů."

Tomáš – možná právě že cítil nesouhlasný pohled těch kolem na otcův venkovský špek a křivák – po jistém zaváhání přijal. Náhle v tom bylo – i bez krásy rodného kraje za oknem – usmíření.

Dost možná tomu bylo i jinak, jiné prameny říkají, že na svém útěku bydlel u známých v Döblingu a Tomášův životopisec Antonín Cekota dokonce uvádí, že policie si jej skutečně našla a dala mu jasně najevo, že bez úředního povolení je jeho činnost ve Vídni nezákonná.

Nicméně otec si pro něj skutečně přijel, a neprodanou zásobu papučí po období neúspěšného „podnikání" společně odvezli. V principu došlo prakticky k témuž: Tomáš shledal, že vlastní podnikání chutná. Ale poznal i tíhu zodpovědnosti a hořkosti vlastního neúspěchu.

Hlavně si však z toho vyvodil – a pro celý život zapamatoval – jednu zásadu: že vyrobit třeba jen desítky párů, ale bez jistoty nebo alespoň dobrého plánu, jak je prodat, je cesta do pekel.

Neslavný návrat z Vídně byl svým způsobem zahanbující, ale dalo se to překonat. Tím spíš, že i na otce měl jeho útěk nepopíratelný dopad. Náhle ho začal brát jako dospělého. Konečně si začal připouštět, že některé jeho zdánlivě naivní nebo dokonce dětinské nápady si možná zasloužily zvážení, že mohly mít i smysl.

A k Tomášovu překvapení vzal – až teď po jeho návratu – do úvahy i možnost uposlechnout ho v něčem. Tou první byla nečekaná změna v zatím vždy nesmiřitelné reakci na to, dát mu šanci zkusit prodávat jinak nežli jen doma anebo na jarmarcích.

Tomáš ho tím přáním pokoušel opravdu už dříve. Patřilo to k jeho snům. Už na jarmarcích slýchával jako kluk o zázračných případech, kdy se některým z prodejců – ne nutně jenom bot – poštěstilo natrefit na nákupčího některého z už tehdy existujících tradičních obchodních domů, z nichž o těch vídeňských dodávajících samotnému císařskému dvoru kolovaly přímo pohádkové historky. A pokud prý s jednáním uspěli, nakoupil pak takový dodavatel ne tucet, ale veletucet, ba tucet veletuctů dříve vždy jenom po jednom prodávaných párů, výšivek, táců anebo houní na zimu pro armádu.

Patřilo k jeho povaze nemít už jako kluk sny o hračkách, ale

o úspěchu. Když se dostal k jízdním řádům, vypisoval si na ušmudlané papírky vlaková spojení do měst, kde se ho chtěl jednou pokusit dosáhnout. Ale až teď, když se mu s novou vídeňskou zkušeností, díky níž takové obchody, ba celé domy i viděl, dostalo odvahy zkusit to u otce znovu, vyšlo to. Otec ho jednoho dne vybavil skutečně kufrem bot a s malou hotovostí ho vyslal, tak jak si přál, do světa.

Dnes bychom řekli, že se stal jedním z příštích obchodních cestujících a v kufru že měl prostě poslední kolekci vzorků, ale Tomáš byl v tomto směru určitě jednou z prvních vlaštovek. A v botách možná dokonce i v celém rakouskouherském mocnářství.

–

Ta cesta, trvající sotva čtrnáct dnů, změnila celý Tomášův život. A nejen jeho vlastní. Proměnila i život celé rodiny a jednou – ve svých důsledcích – i celého kraje. Přinesla zkušenost, jaká se získává až pozdě, až když jí dosáhli jiní, šťastnější. Tomáš byl z těch, kdo ji získal a přinesl včas.

Cesta to nebyla rozhodně příjemná. Vlak mu umožnil dostat se do více měst a nakonec i do Prahy, prostředky, které měl, ho ale odsoudily k noclehování na nádražích a obživě, jež mu to nijak nezpříjemnila. Dostavit se s nabídkou po probuzení na lavičce, neučesán a v pomačkané košili – a přesto vzbudit seriozní dojem – muselo být často už předem odsouzeno k neúspěchu. Že to Tomáš – a to ve svých šestnácti letech – dokázal překonat, bylo více než obdivuhodné.

K dobrému nebylo ani jeho písmo. Psát svedl, ale dobře si byl vědom, jak obtížné je přečíst – krom číslic – něco co sám napsal. Ruka uvyklá spíše knejpu či dratvi odmítala úhlednost poznámek. A tam, kde měl přičinit větu do úhledného účtu nebo dokonce smlouvy sepsané někým jiným, věděl už předem, jak se zatváří jeho protějšek, když to zahlédne.

Pravda, těch kdo se mohli cítit i uraženi vší jeho troufalostí, bylo jistě dost. Ti, jimž byla možná i díky jeho mládí naopak sympatická, to mohli brát i vlastenecky. V mnoha – tehdy někdy i převážně německých městech, jakými byly třeba Brno nebo Jihlava, byl český, jakkoliv mladičký podnikatel přijímán i jako

posila (anebo naopak nežádoucí element) té nebo oné strany. Jakkoliv tehdy ještě ne nepřátelské, mnohé se tenkrát odehrávalo spíše na poli rivality politické nebo obchodně konkurenční. V každém případě – Tomáš nakonec uspěl.

Výhled na spleť kolejí a zvuků posunovaných vagonů a ztěžka supících lokomotiv patřil pražskému hlavnímu nádraží Františka Josefa. A Tomášovi, zaskočenému už chvíli tou až zázračně fungující složitou podívanou. Až stejně nečekaná rána z děla, ohlašující tehdy ještě každý den v Praze pravé poledne, ho konečně vytrhla a přiměla, aby zvedl rozměrný kufr a doprovázen hlaholem pražských zvonů vykročil dál, směrem do centra.

Skromný nocleh našel i bez doporučení snadno. Praha byla zvláště v okolí hlavního nádraží plná podnájmů, jež si potřebovaly přivydělat na nemalé nájemné.

Horší už bylo pohybovat se pak dále po Praze, s tehdy ještě jen velmi skromnou a hlavně drahou dopravou, jíž se jen sotva dalo říkat veřejná.

Na Vinohrady to ještě šlo. Když se ale po marné návštěvě obchodu i vily, kde měl zastihnout jednoho z obchodníků, dostal vyčerpán do pražských Holešovic, měl už toho opravdu dost.

Současná oprava žeber klenby velkého pavilonu ubrala sice něco na vznešenosti a slávě loňské Jubilejní výstavy, nicméně působivé oblouky vysokého stropu přitahovaly oči teprve dospívajícího málem víc nežli konečně nalezený velkoobchodník.

„Vy že mi dodáte dvě stě párů?“ uslyšel, jen co ze sebe dokázal vyklopit dobře naučenou nabídku. „A týdně?“

I to „vy“ znělo nedůvěřivě. Pohublý, nevyspalý a cestou evidentně utahaný Tomáš, jemuž bylo šestnáct, nevypadal vůči blahobytně vyhlížejícímu a evidentně zkušenému podnikateli příliš reprezentativně.

„Já ne, to můj otec,“ byl na to připraven Tomáš.

Podnikatel se zamračil. „A kde je? Proč nepřijel on?“

„Řídí výrobu, nemůže jezdit se vzorky," lhal Tomáš jako když tiskne.

To – sice možná iluzorní, nicméně přesvědčivě podané vysvětlení na podnikatele zapůsobilo.

„Tady je návrh smlouvy," vytasil se Tomáš se sic už trochu pomačkaným, ale stále ještě dost čitelným papírem.

„A pověření?" vzhlédl od něj, trochu už přesvědčen, Rajchert.

„Tady!" posloužil železem, dokud bylo žhavé, Tomáš.

Rajchert, si ho, ještě stále trochu podezřívavě, změřil: „Jak jste mne tady našel?"

„Byl jsem ve vaší prodejně," hlesl Tomáš.

„Tam nevěděli, že jsem tady!" myslel už, že ho nachytal, Rajchert.

„To ne, ale dali mi adresu domů. A tam už…"

Obchodník se málem posadil. „Vy jste byl u mne doma?"

Tomáš polkl. „Promiňte, ale když já spěchám. A když byla milostivá paní tak hodná…"

Rajchertovy oči zarejdily tomu klukovi od hlavy k patě. Teď už mu nevěřil nic. „Má žena nikomu neřekne, kde jsem," odtušil rigorózně.

Tomáše tím trochu zaskočil. Najednou neví. „Odpusťte, tak jestli to možná byla spíš vaše slečna dcera..."

„Nemám dceru!"

„Tak možná služebná... – Ale říkala ‚Můj muž' tak musela být vaše paní!"

„Moje paní nepustí nikoho přes práh," ohradil se, ale už trochu nejistěji Rajchert.

„Já nešel dál!" řekl omluvně Tomáš. „Jenom jsem jí... ukázal naše boty a ona..."

Podnikatel užasl. „Má žena si od vás nechala předvést boty?"

„Mám jenom vzorky," přiznal Tomáš. „Ale když viděla, že je máme z přírodní usně a v čem se ještě liší, tak se rozhodla..."

„Vy jste mé ženě prodal boty?" zaskočilo to manžela už předem.

„Jenom si objednala," řekl Tomáš. „Odpusťte, jestli jsem neměl, ale když jí se… líbily!"

Rajchert se pořád ještě nevzpamatoval.

„Dal jsem jí slevu!“ zkusil to napravit Tomáš.

„Pane místopředsedo!“ objevil se mezi hromadami prken úředník: „Pan magistrátní rada je tady!“

Na Rajcherta působilo stále ještě jakési Tomášovo fluidum úspěchu. „Přijďte za mnou zítra do obchodu,“ řekl rychle.

Tím ho ovšem spíš zklamal: „Myslel jsem… Zítra už jsem chtěl…“

Avšak obchodník už byl za rohem. „Ráno po osmé!“ upřesnil už jen pro jistotu.

Tomáš se rozhlédl po rozestavěné hale. Najednou vlastně nevěděl, vyhrál-li nebo prohrál.

Že se svou vytrvalostí i citem pro jednání s lidmi většinou vyhrál, o tom svědčil celkový úspěch cesty. Právě Praha, již znal dosud jen z novin a knih, teď se v ní však mohl sám pohybovat – znamenala v tom směru pro Tomáše jistý zlom. Najednou byl, nejenom ve svých stále ještě trochu klukovských vidinách, ale i doma králem.

Vrátil se sice bez vzorků, ale naopak se spoustou objednávek a ještě mohl otci díky zálohám, jež vyinkasoval, vrátit celých třicet pět z původních padesáti zlatek, jež dostal na cestu.

Sám jednou později napsal: „*Poprvé v životě jsem cítil, že tu obludu, co věčně ohrožovala rodinu, HLAD – držím pevně za rohy*.“

A jak ukázala nepříliš vzdálená budoucnost – měl pravdu.

Úspěch nicméně znamenal i posun v rodinném postavení a mezi sourozenci se – třeba i nedobrovolně – stal něčím jako rebelem, ne-li přímo vůdcem na cestě k osamostatnění. Po tom tajně toužili všichni, i Anna, když se vrátila ze služby a měla se znovu zařadit do své někdejší rodinné, spíše hospodyňské role.

Tomáš sám od jisté doby usiloval o to, zařadit se i přes své pouhé učňovství a později i tovaryšství blíže k „pánům“ už dlouho. Nebylo mu to dáno školou, ta poskytla opravdu jenom základ, jak co do znalostí tak i chování. Nejprve mu to rozhodně nevadilo. Naopak – první „výdělky“ za nazpaměť naučenou modlitbičku mu

utkvěly hluboko v duši, takže v prvních dnech se prý rozhořčoval nad tím, čemu všemu se má ve škole učit a hlavně – zdarma.

Přesto později těm, kdo měli to štěstí a ve škole v Hradišti pokračovali, nepokrytě záviděl a snažil se jim – vlastními prostředky – jak jen to šlo vyrovnat. Nejprve hlavně četbou, k níž se uchyloval i během poledních přestávek, protože po práci – tehdy se pracovalo až do večera – už na ni času nezbylo.

Zachovala se jeho vlastní vzpomínka na knihu, jež se ho obzvláště dotkla. V rodinách se jich tenkrát vyskytovalo jen málo, většinou jenom obligátní po léta schovávané a očtené kalendáře. I ty tehdy zahrnovaly víc, nežli jen dnešní diář. Vedle něj také spoustu článků z nejrůznějších na venkově a zvláště na vesnici potřebných oblastí. Poměrně tlustá kniha jich musela obsahovat dost na to, aby se stala někdy i opravdu jedinou četbou pro celou rodinu a na celý rok, a reflektovala tak nespočet zájmů: od zdravotnických rad přes pěstování ovoce nebo životy svatých až k politice, ba i k povídkám nebo hodně bezzubé zábavě v podobě pokusů o kreslený humor. Navíc – zde v Uherském Hradišti často v němčině.

Tomáš se ale řízením Božím dostal k *Obrazovým dějinám národa českého*, které mu půjčil synek jednoho z tovaryšů Širočka, právě toho, co od něj kdysi, fascinován jeho zručností, odkoukával nový, šikovnější způsob práce, a jenž přišel ze Zlína.

Už jenom jazyk knihy, především spisovná, ba literární čeština ho fascinovaly. Později napsal, že vůbec poprvé cítil, jak někomu záleží na tom, aby mu on, obyčejný kluk porozuměl. Aby pochopil do té doby jen zvukomalebná slova jako stát, národ, náboženství. Doslova plakal a smál se samým nadšením nad tím, že někomu stál za to, že právě jej jednou osloví.

Četl-li dosud rád, od této chvíle byl knihami přímo posedlý. A ty jej posouvaly dál, zvedaly jeho obzor. Nebylo divu, že chtěl výš.

Stalo se i, že se o to místy snažil až trochu dětinským způsobem. Protože záviděl stejně starým mladíkům, kteří však na rozdíl od něj pokračovali ve vzdělání, jejich polední a odpolední postávání na ulici a řeči o děvčatech nebo o škole, zatímco on byl v dílně. Usiloval alespoň večer a o nedělích přiblížit se jim. Jejich poněkud jinou, rádoby vznešenější řeč zvládal dík knihám. Na oblečení už

měl a jejich chování se snažil přizpůsobit. Dlouho ale nezapomněl, jak pohořel, když se vmísil do obyčejného hovoru o počasí a odpálkoval ho jiný z mladíků, syn provazníka. Slova o tom, že přece nepotřebují, aby jim radil švec, zranila nadlouho, možná navždy. Na druhé straně přidala mu možná na smyslu pro lidskou důstojnost a spravedlnost, pro niž se později mnohokrát vyslovil a také je vůči svým příštím spolupracovníkům důsledně uplatňoval.

Nicméně v jeho snaze, postoupit na společenském žebříčku výš, ho to zbrzdit nemohlo. Psal se ale rok 1894 a mladému rebelovi bylo osmnáct, tedy daleko k plnoletosti. Naštěstí už toho věku dosáhl bratr Antonín.

Záměr byl jednoznačný. Dle společného, i když Annou nejprve odmítnutého, ale nakonec přijatého plánu požádat otce, aby všem třem vyplatil dědictví zanechané jim zesnulou matkou. A s takto získaným – ne velkým ale přece jen jistým kapitálem – založit vlastní živnost.

Už jen to samo o sobě – stát se vlastnímu otci, jemuž až dosud pomáhali, naopak konkurencí – byla troufalost, již zraněný otec dlouho odmítal. A druhá část plánu, jež ji měla alespoň trochu oslabit – totiž nápad, nekonkurovat mu raději přímo v Hradišti, ale vrátit se zpátky do Zlína – byla pro otce ve své podstatě snad ještě horší. Měl by je tak ve chvílích, kdy by je možná potřeboval, všechny daleko.

Nicméně to tak nakonec dopadlo. Otce přesvědčili a k nevelké radosti zbytku rodiny opustili všichni tři Hradiště a společně se vrátili do Zlína.

Licence nové samostatné živnosti s číslem jednacím 17545 vystavená c.k. okresním hejtmanstvím 21. září 1894 zněla na Antonína, Tomáš byl veden jako tovaryš.

Sjednáno ale bylo i to, že o výsledky, budou-li jaké, se budou dělit všichni rovným dílem.

S pouhými šesti sty zlatými po matce to nebylo rozhodně lehké. Jak jim ale otec připomněl, neodcházeli jenom s nimi, nýbrž i se zkušenostmi, jichž nabyli, dokud žili s ním. A těch nebylo málo.

Před přikrčeným patrovým zlínským domkem vyložili svůj nevelký náklad a v příštích dnech začali hledat spolupracovníky. Pomohl jim v tom Tomášův dobrý známý, tovaryš Širočka, jenž pracoval nějakou dobu v dílně jejich otce v Hradišti. Takto vylíčil scénu zprostředkování prvních šiček Stanislav Jandík:

V rohu nízké světnice stojí v rozpacích dvě děvčata. Stydlivě žmolí cípy zástěr a klopí oči k zemi. Hlučný smích tovaryše Siročky se rozlévá nad jejich nesmělostí, Tož, děvčata, nestyďte sa, šak z teho svaďba nebude. Pak se obrací k dvěma chasníkům, v druhém koutě u stolu. Přemáhají rozpaky a Širočka se směje, co prý by to byli chlapci za fabrikanty, když by se styděli před robami. A hned zase na děvčata, aby se podívala, že Baťovi chlapci budou ve Zlíně šít pro sebe. Chtějí-li, mohou u nich pracovat.

Chvíle ticha, rozpačitého přemítání a dívky souhlasí, že budou u Baťových dělat jako šičky. Za několik dní obě děvčata Cambalová i Tihelková, nastoupila do práce v dílně na náměstí. Protože nebyly ještě dobře zapracované, učil je Antonín Baťa šíti na stroji a rychtoval jim s Tomášem práci. Oba bratři stříhali vrchy, které šičky zpracovávaly, zatím co tovaryš Vlček prošíval na stroji huněné podešve. Vyráběly se jen valašské papuče, které kramáři rozváželi po jarmarcích a venkovských krámcích. Teprve, když uměly šičky svou práci dobře, jezdil „pan Tomáš" za obchodem.

Dílnu zřídili dole, v někdejším krámě s výhledem na náměstí, nejprve jen se dvěma šicími stroji, páru vysekávačkami a několika tovaryši. Společně s nimi vysekávali zpočátku i dílce a šili svršky, z nichž pak sestavovali boty i podomácku dělníci, a od některých někdy i ženy ze sousedství.

Jakmile to jen situace dovolila, přebudovali i domek a nahoře zřídili byt. A od počátku začali i s novotami. Chtěli být svi, začít co možná nově a zatímní, jakkoliv osvědčená pravidla nahradit lepšími, modernějšími.

Také pracovní dobu, jež v Hradišti trvala až do noci, a pokud byl na druhý den jarmark – někdy i do rána, stanovili napevno, od šesti do sedmi, v poledne s hodinou na oběd.

A pravidelnou týdenní výplatu. I to byla více než revoluce. Jinak se tovaryšům platilo, teprve když na to bylo. A někdy až když od firmy odcházeli. Nebylo divu, že pak, třeba i po roce, neúčtovalo se právě lehce a spravedlivě.

Každotýdenní výplatu viděl Tomáš v továrnách, do nichž kdysi nahlédl, stejně jako regulérnost příchodu a odchodu do práce nebo vymezený čas na jídlo. O to více pak odmítal, zvláště po jarmarcích či svátcích, nepsanou toleranci volna v podobě tak zvaného modrého pondělí.

Přes tyto – zaměstnancům jistě jen příjemné – novoty (anebo právě kvůli nim) – se ale daly čekat i problémy. Nejprve nepatrné, dokonce i mezi samotnými bratry. Co nevidět si ale oba zadělali sami na nové.

Především oni sami – Antonín s Tomášem – jistěže proto, že oni si užívali do té doby nepoznané svobody nejvíce. To sestra Anna byla už se svou vídeňskou zkušeností opatrnější. Ona to také byla, kdo je musel mírnit, připomínat pozornost věnovanou jim okolím, zvyky, jež by si ani jako novopečení podnikatelé neměli raději dovolovat. Přestože z počátku zdálo se být všechno snadné a fungující a oba se uvedli ve Zlíně ne jako ševci, ale rovnou továrníci.

Ostatně, zdejší lepší společnost je ani nehodlala tak snadno přijmout. Už jenom to, že si troufli zavést pravidelnou pracovní dobu nebo výplatu, nebo že jídlo si nemuseli povinně platit u paní mistrové, z nich v jejích očích dělala nezodpovědné novátory, kteří na to jistě doplatí.

Antonína s Tomášem to nemohlo odradit. I do práce si, jakmile jen to šlo, zvykli chodit ve svátečním a pohádat se i nad tím, kdo by měl mít ten který den „panskou“ – papírovou a účetní anebo „nepanskou“ službu – odborný dohled, bez nějž se dílna neobešla. Přičemž na to doplatila dost často ta i ta. To když si oba zašli po obědě do kavárny a zahrát si kulečník.

To nemohlo – hlavně s omezením výše úvěru, který si vzali, vydržet dlouho. Zvlášť, když po necelém roce živili už na padesát dělníků a šiček, jakkoliv jenom deset z nich v dílně.

Pravda, nepomohlo rozhodně ani to, že celou dílnu kdysi

vybavili na splátky a materiál na směnky, přestože je pak pravidelně, dříve než prošly, zavčasu prodloužili.

Na jaře 1895 nemohl už Antonín podepisovat nové směnky. Bylo dost na tom, dokázat opakovaně prodlužovat ty staré. A když přišel i konec úvěru a nedostatek hotovosti, především proto, že tolik, kolik vyrobili, nesvedli pravidelně prodat, dorazily koncem léta i první žaloby, ba hrozby exekucí. Jen když pak přijala přerovská záložna jako zástavu veškeré vyrobené zboží, sestup se ještě na nějaký čas pozastavil a jen tak tak se podařilo uchlácholit největší věřitele.

To už i „páni továrníci" chodili do práce znovu v šest, zároveň se svými dělníky a tovaryši, a v hospodě si, jak vzpomínal Tomáš, objednali i jedno malé pivo společně, ba ani nekouřili. Opět se tak začali rychle lišit od ostatních skutečných „pánů" docházejících do práce až na osmou nebo devátou.

Tehdy ještě nebylo tak běžným slovo krize. U firmy *Baťa* však už byla bezpochyby za rohem.

Všechno se pak seběhlo takřka najednou. Hromadící se splatné směnky, zpožděné platby od prodejců, jimž boty dodávali, teď už nejenom hrozící ale na dohled se zračící konkrétní exekuce. Bankrot byl na spadnutí.

Ke všemu na to Tomáš s Annou zůstali sami. Bratr Antonín byl právě povolán na tři roky na vojnu.

Když zjistili, že na souhrn dosud nesplacených porůznu existujících směnek zdaleka nemají, zdálo se, že nezbývá opravdu nic jiného než konkurs.

Právě to snášel Tomáš vůbec nejhůře. Sám po létech napsal:

Jako kus ledu se nerozpustí rázem, když jej hodíte do sebevětšího žáru, tak také moje touha býti podoben pánům, nebyla rázem překonána. Umístil jsem svůj verpánek do takového místa, aby mne nikdo neviděl. – Nikdo neměl vědět, jak hluboko jsem upadl. To však trvalo jen kratičký čas. Brzy si mne práce podro-

bila celého. – Pochopil jsem svoji pošetilost v napodobování lenošných lidí – ať pánů či nepánů. Jen v práci nalézal jsem stále více a více půvabu a vnitřního uspokojení.

Tak tomu ale skutečně bylo. O bankrotu odmítl třeba jen ještě jednou slyšet a odhodlání, s nímž se mu rozhodl zabránit, neznalo míry. Protože sám zvládal všechny fáze vzniku boty, dokázal přijít i na její nejmenší možné zjednodušení nebo naopak zbytečný pohyb, o nějž se práce na ní mohla zkrátit anebo zlevnit.

A totéž v prodeji: Vynechal všechny prostředníky a začal zboží prodávat přímo ve Vídni, a to jen těm, kdo zaplatili hotově a ihned. Přestože musel přistoupit na jejich ceny.

Zkusil tam získat materiál na úvěr proti pouze týdenní směnce, a když to vyšlo, nesl pak ten náklad přes deset kilometrů od půlnočního vlaku z Otrokovic do Zlína na zádech. Po zbytek noci ho pak s jedním z dělníků krájel na díly, aby z nich ráno mohli ostatní začít šít. Něco dospal, a když byli hotovi, popadl zboží a šel s ním na vlak, aby k půlnoci přivezl novou surovinu a peníze k výplatě.

Ne vždy jich bylo dost, nebo víc nežli na chleba. I Anna plakala, když nemohla ani k pekaři, u nějž dlužili. A i dělníci, když viděli jeho úsilí, zřekli se někdy dočasně výplat a stali se tak jeho věřiteli.

Před koncem roku věděl, že je musí vyplatit a objel všechny, i ty nejmenší odběratele, jen aby získal hotovost.

Toho roku bylo na Vánoce mokro a tak se, sám švec, vracel skoro bos, houněné boty promočené skrz naskrz. Jakoby to byl tušil, troufnul si říci Anně, aby mu na svátky dala udělat kožené. U konkurence, sami dělali jenom z houní.

Když se vyčerpán po cestě ráno probudil, sestra už byla na mši, ale kožené boty stály u postele. Nadšeně si je obul a vydal se do města, výjimečně i do hospody. A tam ho čekalo příkoří z nejhorších, když boty švec, jemuž ještě nezaplatili, poznal a nazval ho panskou žebrotou.

Už nikdy víc na sebe nevzal nic, o čem by nebyl přesvědčen, že to není na úvěr. A stejně pak udělal vždy všechno pro to, aby se tak choval i každý baťovec.

S papírováním musel Tomáš požádat občas o pomoc ředitele školy, do níž chodili ještě s Antonínem, Cyrila Babičku.

A právě ten jej později, když už neměl sám tolik času, odkázal na jejich vrstevníka, Františka Štěpánka, jenž rád pomohl. Zároveň to však později zamíchalo výrazně i s jejich osudem.

Bratři Baťovi už se s ním znali. František Štěpánek původem z Luběnic na Hané měl být učitelem. Protože ale rodina na to, aby mohl absolvovat tehdejší učitelský ústav, neměla, vzal zavděk místem učitelského pomocníka v Halenkovicích. Až odsud se pak dostal na měšťanku ve Zlíně.

Mladý učitel patřil k zdaleka ne ještě té bohatší, ale přesto do jisté míry lepší společnosti a zvláště Tomáš s ním často rád rozprávěl. Jeho schopnost logického myšlení i přesnost početních úvah byly pro stejně mladou firmu přínosem.

Když bylo nejhůř a Tomáš už ani sám nevěděl, kolik a komu všemu vlastně dluží, dokázal Štěpánek sestavit bilanci. Konečný ortel byl ale zdrcující. Veškerá aktiva činila všeho všudy sto zlatek, zatímco dluhy skoro devět tisíc.

Tady nebylo pomoci. Půjčit jim nemohl ani otec v Hradišti. Naopak – jak se záhy ukázalo – sám by byl pomoc potřeboval.

Skutečnost, že bankrot byl opravdu na dosah, Tomáše – už pokolikáté – znovu zmobilizovala. Aby však mohl následujícího roku provést novou inventuru a shledat, že jejich soukromý majetek se sice rovná i nadále nule, ale jako firma už skoro nikomu nedluží, musel ovšem splatit krutou daň: byl to on sám, kdo se proměnil v pouhý stroj.

Dnes bychom řekli možná i automat, jehož prakticky neustávající činnost ušetřila to nejcennější – zvenčí dodávanou energii v podobě doma nepřístupných financí. A také čas. Dokonale zorganizované využití vlastních rezerv přineslo konečně i rychlý obrat surovin a z něj vyráběného zboží. To pak postupně i skromnou, ale postupně stále funkčněji využívanou hotovost – dnes bychom řekli *cash flow* – a s tou pak i levnější nákup surovin.

Sám ve svých vzpomínkách uvedl, že kouzlo bylo kruté, ale fungující – on sám musel někdy i během jediného dne – skoro pravidelně soboty – zajistit přípravu výroby na celý příští týden, k tomu zkontrolovat kvalitu v dílnách vyhotovené i „přes pole" zadané a jím přijaté práce. A hlavně – vyúčtovat ji, stanovit a vyplatit mzdy, zaknihovat prodeje a zaznamenat i celý zbytek agendy, jež patřila k odběratelům i dodavatelům. Jen tak získal čas, aby se pak mohl po celý další týden věnovat všemu ostatnímu. A i přitom se – kdykoliv to bylo třeba – postavit i v dílně k ostatním.

Když se tak postupně dařilo firmu poněkud zkonsolidovat, takže dluhy poklesly a teď už i vlastní majetek pomalu rostl, zdálo se, že by se Tomáš mohl vrátit ke všem těm plánům, na něž zatím nedošlo.

Ne ovšem nadlouho. Nežli si tím byl jist, přišla v létě snad ještě horší rána. Nejprve jenom v podobě zdánlivě odlehlé a nepodstatné zprávy, že ve Vídni padla firma Koditsch & comp.

Firma Koditsch byla letitým dodavatelem materiálu takřka všem zlínským ševcům a také rodina Baťů s ní už po léta tradičně spolupracovala. Nakupoval u ní i Baťa otec a nakupovali u ní ostatně donedávna i Antonín s Tomášem. Až před časem dosáhlo jejich věčné handrkování s úvěrem takového rozměru, že se museli rozejít. Firma Koditsch sice Tomášovi nabídla, že mu bude dodávat na úvěr dál, ale jen podepíše-li jim pro jistotu dopředu směnku na patnáct tisíc zlatých. A to Tomáš raději odmítl.

Ta zpráva o pádu solidní firmy byla burcující, Tomáše se však přímo nedotkla. Bylo mu jenom líto otce, o němž věděl, že v minulosti u ní nějaké směnky podepsal.

Sám neměl žádných obav, tím spíše, že i Antonínovi to už před časem zakázal, když zjistil, že na něj v tomto směru jeden ze společníků Koditche naléhal.

Už na druhý den ale od něj přišel z vojny kajícný dopis, a v něm přiznání, že tenkrát naléhání nakonec přece jen podlehl. A že

když mu tehdy ten člověk slíbil, že jde jenom o formalitu, a že se o ní Tomáš nikdy nedozví – Antonín podepsal. A podepsal jich víc, celkem za dvacet tisíc.

Když zděšený Tomáš dočetl, na nic nečekal, popadl kolo a vydal se do Uherského Hradiště. Jel za právníkem, kterému věřil, za doktorem Konečným.

Ve svým pamětech napsal, že se tam rozjel tak rychle, až ho museli chodci upozornit, že je bez pokrývky hlavy. A vyjít, nebo dokonce vyjet tehdy ven s holou hlavou, bylo něco tak výjimečného, že se Tomáš skutečně vrátil. Už s kloboukem pak dojel do Hradiště a strávil s advokátem zbytek dne. Pak – ještě v noci – odjel vlakem do Vídně.

Polehčující okolností se směnkami nebyl totiž ani fakt, že byly vystaveny a podepsány čistě formálně a firma Baťa proti nim neobdržela žádné plnění. To byla naopak jediná obezlička, přes níž se ještě bylo možné hájit.

A komplikací nebyla dokonce ani samotná jejich hodnota.

Problémem bylo to, že směnky mezitím od Koditche skoupili spekulanti. A těm bylo třeba nyní – dohoda nedohoda – zaplatit.

Navíc s tím, že o případnou náhradu škody bylo by se pak možné ucházet bez velké naděje opět jen u bankrotáře.

Doktor Konečný přišel na jedno řešení. Spočívalo v tom, že by smlouva mohla být prohlášena od počátku za neplatnou. Našel totiž paragraf, jenž prohlašoval jakoukoliv směnku neplatnou, byla-li podepsána vojákem. Sice jen záložníkem, ale v té chvíli v činné službě, což přece jen odpovídalo podmínce paragrafu. A ze směnek by to pak – za vhodných dalších okolností – mohlo učinit jenom cár papíru. Jenže na druhé straně – byl zde fakt, že Antonín byl současně – a co do právní zodpovědnosti jediným – majitelem firmy, na níž by si bylo v té chvíli přece jen co vzít…

Tomáš odjel ještě té noci do Vídně, ale i přes usilovné jednání nakonec nebylo zbytí. Musel přislíbit splacení směnek a to svým novým věřitelům. A následně pak nasadit ještě vyšší tempo na vlastní i Antonínovu záchranu.

Až nyní ukázala se jeho první oběť – která zabránila vlastnímu